

Doel

- Een beeld krijgen van de ontwikkeling van Natura 2000-gebieden, hun kwaliteit en de invloed van drukfactoren. Daarvoor worden jaarlijks veldbezoeken aan deze gebieden uitgevoerd. De veldbezoeken vormen een aanvulling op de reeds bestaande monitoringssystematiek. Ze dragen daarmee bij aan het inzicht in de staat van de Natura 2000-gebieden en de mate waarin de instandhoudingsdoelstellingen gehaald worden.
- Onvoorziene ontwikkelingen in de instandhoudingsdoelen tijdig signaleren, daarmee kan mede bepaald worden of bijsturing wenselijk is.
- Bij het veldbezoek 2025 in Drents Friese Wold & Leggelderveld is stilgestaan bij de habitattypen en/ of habitatrichtlijnsoorten Stufzandheiden met struikhei H2310, Zure vennen H3160, Droge heiden H4030, Actieve hoogvenen H7110B*, Draaihals A233, Paapje A275. Ook is gesproken over (externe) factoren die daar invloed op (kunnen) hebben.
- Ter voorbereiding op het veldbezoek hebben voortouwnemer en terreinbeheerder aandachtspunten gekozen en gezamenlijk besproken. Deze zijn verwerkt in het verslag.

Bijlagen

- bijlage 1: Kaart met de bezochte locaties tijdens het veldbezoek.
- bijlage 2: Samenvattende doelentabel Concept-NDA

Algemeen

In opdracht van provincie Drenthe worden alle Natura 2000-gebieden in Drenthe jaarlijks bezocht. Zo kan een actueel beeld gevormd worden van de ontwikkelingen en aandachtspunten binnen de gebieden.

Tijdens dit veldbezoek zijn de N2000-doelen op de eigendommen van Stichting Het Drentse Landschap (HDL) besproken en zijn enkele locaties in het N2000-gebied bezocht. Daarbij zijn een aantal ontwikkelingen besproken welke hieronder worden toegelicht.

BEVINDINGEN

Instandhoudingsdoelen

Droge heiden (H4030)

Het karakteristieke van het habitatype verdwijnt. Algemeen voorkomende soorten die in een breed ecologisch spectrum voorkomen, nemen toe en de specifieke droge heidesoorten nemen af; zoals de typische soorten kommavlinder, heivlinder en ook de bruine vuurvlinder. Deze soorten hebben veel variatie in structuur en ook voedselarme omstandigheden nodig. Dit leidt tot een sterke afname van de diversiteit van de droge heiden.

Andere typische soorten van dit habitatype, zoals reptielen, nemen ook sterk af. Zo gaat de levendbarende hagedis in aantallen hard achteruit. Vermoedelijke oorzaak van de afname van typische soorten is een minerale disbalans in de bodem en vegetatie als gevolg van vermessing en verzuring.

Voor de adder is de indruk dat de soort het in zijn algemeenheid nog redelijk goed doet, alhoewel deze soort niet structureel wordt geteld. De adder is een typische soort van Vochtige heide (H4010A), grenzend aan of wat in mozaïek met Droge heide.

Zure vennen (H3160)

Ook voor de zure vennen geldt dat de typische soorten van dit habitatype afnemen. Exacte oorzaak hiervan is nog niet helemaal duidelijk. Is de kwaliteit van het water veranderd/afgenomen? En wat is er dan precies in het water veranderd? Wat is de oorzaak daarvan en hoe kan het hersteld worden? Dit zijn vragen die in de

actualisatie van het Natura 2000-beheerplan terug moeten komen. Duidelijk is wel dat ook hier sprake is van een disbalans in de nutriënten- en mineralensamenstelling.

Het Drentse vennenonderzoek met meetgegevens van de waterkwaliteit van de vennen kan een goede bron zijn voor het beantwoorden van de vragen. In dit onderzoek wordt een selectie van de Drentse vennen al ca. 30 jaar gemonitord. Het tussentijdsrapport hierover is online beschikbaar. Dit onderwerp wordt in de actualisatie van het N2000 beheerplan van dit gebied verder uitgediept, en leidt hopelijk tot effectieve maatregelen om de situatie te verbeteren.

De variatie aan libellensoorten is de laatste jaren sterk afgenomen. Met name de heidelibellen (*Sympetrum sp.*) nemen af, wat ongunstig is aangezien de meeste heidelibellen redelijk generalistisch zijn. Een meer opportunistische soort als de viervlek neemt toe. De heidelibellensoorten zijn geen typische soorten van H3160, maar ze zeggen wel iets over de (water)kwaliteit van de vennen. De toekomst moet ook uitwijzen of het mogelijk is om de hydrologie en waterkwaliteit op orde brengen om zo de kenmerkende libellensoorten van de zure vennen terug te krijgen, zoals venwitsnuitlibel en noordse glazenmaker. Onduidelijk is welk effect de klimaatverandering en daarmee verschuiving heeft op deze soorten.

In deze tijd van het jaar zou de Noordse witsnuitlibel hier (locatie 1) moeten vliegen. Deze soort is hier dit jaar echter nog niet waargenomen. Wel worden tijdens het veldbezoek de smaragdlibel, vuurjuffer en viervlek waargenomen;

Figuur 2 Zure vennen H3160 (locatie 1) waarbij typische soorten afwezig zijn.

Figuur 1 Heideveentjes (H7110B), (locatie 1).

Actieve hoogvenen, heideveentjes (H7110B*)-

Bij locatie 1 in het meest westelijke zure ven (H3160) ligt een heel klein maar goed ontwikkeld stukje van het habitatype Heideveentjes H7110B* (figuur 1). Hierin staat onder andere lavendelhei, kleine veenbes en ronde zonnedauw. De eerste twee zijn typische soorten van dit habitatype. Er is wel sprake van berkenopslag, een teken van vermesting.

Stuifzanden met struikhei (H2310)

Op het Doldersumerveld (locatie 2 van het veldbezoek) is stilgestaan bij het habitatype Stuifzandheiden met struikhei. De kwaliteit van dit habitatype is achteruitgegaan. Dit is onder andere te zien in dat typische soorten als heivlinder en tapuit niet meer zijn waargenomen. In eerdere jaren (exacte jaar is niet genoemd) zijn nog wel broedparen van de tapuit waargenomen, maar zonder broedsucces. Een van de oorzaken van het verdwijnen van de tapuit is de afname van het voedselaanbod in het broedgebied. Het aantal insecten wat als voedsel dient voor deze typische soort neemt af in het habitatype Stuifzanden met struikhei H2310. Verzuring van de bodem is een waarschijnlijke oorzaak hiervan.

In dit habitatype, o.a. bij locatie 2, zijn een aantal geschikte leefgebiedjes (figuur 3) voor t heivlinder. Het schapengras is geschikt als waardplant van de soort. Of de soort hier nog aanwezig is, is zeer de vraag. Het afgelopen jaar is de heivlinder voor het eerst niet meer waargenomen.

Verzuring van de bodem van dit habitatype, de afname van soorten en aantallen insecten en het verdwijnen van typische soorten geven aan dat de kwaliteit van habitatype Stuifzanden met struikhei hier achteruit gaat.

Figuur 3 Typische soort tapuit wordt nog gepromoot bij het habitatype (locatie 2), maar is hier geheel verdwenen.

Figuur 4 Leefgebied heivlinder (locatie 2)

Nog iets verder naar het noordwesten bij locatie 2 heeft in 2018 een oppervlakkige brand gewoed (figuur 5). De vegetatie herstelt zich hier goed, waarbij de klokjesgentiaan weer terug is. Klokjesgentiaan is de waardplant voor het gentiaanblauwtje, ook een vlindersoort (typische soort voor vochtige heide) die in het afgelopen decennium is verdwenen. Klokjesgentianen en heidekartelblad trekken terug naar de (vee)paadjes in het gebied. Oorzaak hiervan is dat deze delen vaker gemaaid/afgegraasd worden zodat er meer licht op de bodem valt.

Figuur 5 Brandlocatie (locatie 2)

Het Doldersummerveld is in 2010 door de Vlinderstichting aangewezen als vlinderreservaat. Aangezien de aantallen dagvlinders sterk zijn afgenomen dan wel zijn verdwenen in dit gebied, maakt dat HDL geen publiciteit meer voor dit reservaat.

Beheer

Het beheer wordt voornamelijk uitgevoerd met gescheperde schapenbegrazing en hier en daar met drukbegrazing. Met de komst van de wolf in het gebied zijn de kosten wel toegenomen. Voor bijvoorbeeld het verplaatsen van wolfwerende rasters is meer menskracht nodig. Ook de aanschaf en onderhoud van kuddebeschermingshonden zorgt voor extra kosten. Dit werpt wel zijn vruchten af, want er zijn nu in de kudde twee jaar geen slachtoffers van de wolf meer geweest.

Blauwtong is een veel grotere zorg van HDL. Sinds de 'terugkeer' van blauwtong zijn al veel dieren verloren gegaan. Daarnaast lijken veel ooien door een blauwtonginfectie onvruchtbaar te zijn, waardoor de reproductie achterblijft. Het gevolg is dat de kudde te klein dreigt te worden om het noodzakelijke begrazingsbeheer uit te voeren.

Plaggen wordt niet meer gedaan omdat het leidt tot een sterke verzuringspiek in de bodem. Ook kleinschalig plaggen ten behoeve van waardplanten voor vlinders wordt wegens de afwezigheid van de vlinders niet meer uitgevoerd.

Herstelmaatregelen

Beheerder (HDL) voert geen herstelmaatregelen uit totdat stikstofdepositie voldoende verminderd is en de hydrologische omstandigheden verbeterd zijn. Nu is het dweilen met de kraan open en is het beheer toegepast op "damage control" om de effecten van verdroging, vermesting en verzuring te mitigeren.

Op het Brouwersveld (locatie 1) ligt langs het habitatype H4030 een grensloot die gedempt moet worden om de ontwatering hier te verminderen. Zonder de sloot kan meer water in het gebied worden vastgehouden. Te verwachten effecten van deze maatregel moeten beschreven worden in het Natura 2000 beheerplan. Deze maatregel kan als herstelmaatregel gezien worden.

Exoten

Niet besproken

Overig

Aan de Huenderweg net buiten de Natura 2000 begrenzing (hoek Huenderweg, Landarbeidgebied en Natura 2000-begrenzing) liggen enkele percelen die in particulier bezit waren en die in landbouwkundig gebruik zijn. Tijdens het Natura 2000-veldbezoek is besproken wat het effect van die percelen is op de Natura 2000 instandhoudingsdoelen. De percelen zijn inmiddels voorzien van een SNL-overeenkomst zodat de negatieve effecten als gevolg van het landbouwkundige gebruik (drooglegging, kunstmest, gewasbescherming) niet meer optreden. Daarnaast zijn deze percelen ondertussen in beheer bij HDL. In 2024 zijn de percelen opnieuw ingericht, waarbij de diepe, ontwaterende sloot op de Natura 2000 grens gedempt is. Wat het exacte effect van het dempen van de diepe ontwaterende sloot is op de aangrenzende habitatypen in het Natura 2000-gebied moet de komende jaren nog blijken. Verwachte effect is een minder verdroogd habitatype.

Tussen de verschillende percelen zijn singels aangelegd om het cultuurhistorische karakter te versterken. Een deel van de percelen worden gebruikt voor graanteelt en direct grenzend aan het Natura 2000-gebied voor de teelt van rogge. Nagenoeg altijd wordt wintergraan ingezet.

De graslanden in deze enclave worden beheerd als schraal grasland en begraasd door limousine runderen van HDL. HDL is SKAL-gecertificeerd. Deze natuurinclusieve vorm van landbouw is een positieve ontwikkeling voor het Natura 2000 gebied.

Recreatiedruk

Er worden in alle terreinen van HDL geen nieuwe recreatieve paden aangelegd. Nieuwe routes mogen uitsluitend gerealiseerd worden op de bestaande paden. HDL ziet dat het aantal recreanten dat gebruik maakt van de bestaande paden is toegenomen. Soorten als kraanvogel en draaihals (A233) zijn gaan broeden in het gebied ondanks de huidige recreatiedruk. De toenemende recreatiedruk lijkt hier geen problemen met zich mee te brengen.

Conclusie

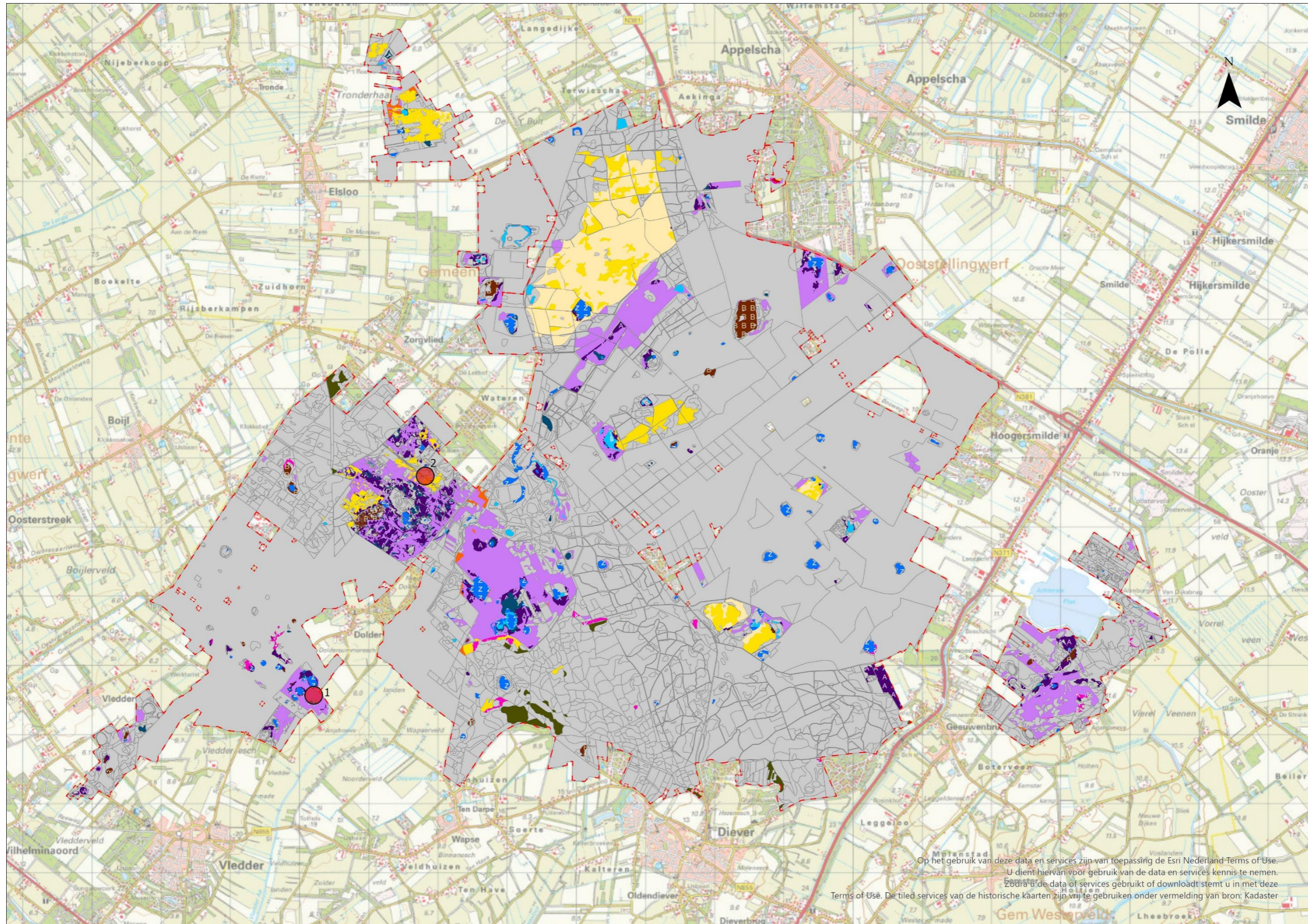
De bevindingen leiden tot het beeld dat:

- De habitattypen Droge heiden en Stuifzanden met struikhei hebben te kampen hebben met een sterke achteruitgang van de kwaliteit.
- De typische soorten dagvlinders voor de verschillende heidetypen zijn in het afgelopen decennium nagenoeg allemaal verdwenen.
- Blauwtong zorgt voor sterfte en onvruchtbaarheid bij de schaapskudde waardoor het totale aantal schapen onvoldoende is om het begrazingsbeheer uit te voeren.

Accordering verslag

Dit verslag is met instemming van alle aanwezigen bij het veldbezoek en de provinciale co-lezer vastgelegd

Bijlage 1: Habitattypenkaart met de bezochte locaties (rode stippen)

Bijlage 2: Samenvattende doelentabel Concept-NDA

NDA-tabel (concept) Drents Friese Wold & Leggelderveld

In 2024 ingevuld door IFG en SBB. In 2025 ingevuld door HDL(BZ)

Kleurcodegebruik:

- groen: vegetatieontwikkeling is in lijn met instandhoudingsdoelstellingen;
- oranje: op basis van vegetatieontwikkeling blijkt behoud geborgd maar gewenste verbetering blijft uit;
- rood: verslechtering vastgesteld. De aanwezigheid van een restopgave wil zeggen dat de maatregelen het knelpunt niet hebben opgelost tot het punt dat er uit de vegetatiekarteringen (of andere monitoringsstromen) volgt dat de instandhoudingsdoelstellingen kunnen worden behaald.

Involmogelijkheden:

- trend gelijk aan NDA
- trend positiever dan NDA
- trend negatiever dan NDA

Habitattypen

Habitattypen	Instandhoudingsdoelstelling		Trend oppervlakte	Trend kwaliteit	Omgevingscondities /drukfactoren	Restopgave met vastgesteld maatregelenpakket?	Veldbezoek 2024 IFG	Veldbezoek 2024 SBB	Veldbezoek 2025
	Opp	Kwal					Verandering t.o.v. NDA	Verandering t.o.v. NDA	Verandering t.o.v. NDA
H2310 - Stuifzandheiden met struikheide	=	>	Stabiel, mogelijk lichte toename	Negatief (alleen typische soorten)	Verzuring/vermestiging door stikstof, gebrek dynamiek.	Ja	trend gelijk aan NDA	trend negatiever dan NDA	trend gelijk aan NDA
H2320 - Binnenlandse kraaiheidebegroeiingen	=	=	Positief	Stabiel	Vermestiging door stikstof	Ja	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA	Niet bij HDL
H2330 – Zandverstuivingen	>	>	Stabiel of afgenomen	Negatief	Verzuring/vermestiging door stikstof, gebrek dynamiek.	ja	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA	Niet bij HDL
H3110 Zeer zwak gebufferde vennen	=	>	Negatief (habitattypen is verdwenen)	Negatief	Verzuring			trend gelijk aan NDA	Niet bij HDL
H3130 - Zwakgebufferde vennen	=	>	Positief	Positief	nvt	nvt	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA	Niet bij HDL

H3160 - Zure vennen	=	>	Niet vast te stellen	Negatief kan niet worden uitgesloten	Verzuring en vermessing door stikstof, verdroging	Ja	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA
H3260A Beken en rivieren met waterplanten (waterranonkels)	>	>	Stabiel	Negatief				nvt	Niet bij HDL
H4010A - Vochtige heiden	>	>	Toename	Afname	Verzuring en vermessing door stikstof, verdroging	Ja;	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA
H4030 - Droge heiden	>	>	Afname	Afname	Verzuring/vermessing door stikstof	Ja	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA
H5130 – Jeneverbesstruwelen	=	>	Stabiel	Stabiel	Verzuring door stikstof	Ja		trend gelijk aan NDA	Niet bij HDL
H6230* - Heischrale graslanden	>	>	Stabiel of toename	Stabiel	Verzuring/vermessing door stikstof	Ja	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA	Niet bij HDL
H7110B Actieve hoogvenen (heideveentjes)	>	>	Stabiel of geringe afname	Onduidelijk				trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA
H7150 - Pioniervegetaties met snavelbiezen	>	>	Toename	Stabiel	Verzuring en vermessing door stikstof, verdroging	Nee;	trend gelijk aan NDA (*geen toename opp bij IFG)	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA Oppervlakte lijkt stabiel bij HDL.
H9190 - Oude eikenbossen	=	>	stabiel	Stabiel	Verzuring/vermessing door stikstof	ja		trend gelijk aan NDA	Niet bij HDL

Broedvogels

Broedvogel	Code	Doelen voor omvang en kwaliteit leefgebied	Doel voor aantal broedparen	Instandhoudingsdoelen binnen bereik?	Knelpunt	Oordeel	Veldbezoek 2024 IFG Verandering t.o.v. NDA	Veldbezoek 2024 SBB Verandering t.o.v. NDA	Veldbezoek 2025 Verandering t.o.v. NDA
Dodaars	A004	=,=	40	Ja	Geen	ja		trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA
Wespendief	A072	=, =	8	Nee	Leefgebied onvoldoende + kennisleemte	Nee, tenzij		trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA
Draaihals	A233	>,>	5	Ja	Geen knelpunten	Ja		trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA
Zwarte specht	A236	=, =	30	Nee	Leefgebied onvoldoende	Nee, tenzij		trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA
Boomleeuwerik	A246	=,=	110	Ja	Geen	ja		trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA
Paapje	A275	=,=	18	Ja	Geen	Ja		trend negatiever dan NDA; aantal broedparen in 2024 lager	trend gelijk aan NDA. Lichte toename bij HDL laatste jaren.
Roodborsttapuit	A276	=,=	100	Ja	Geen	Ja		trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA
Tapuit	A277	>,>	60	Nee	Leefgebied + kennisleemte	Nee, tenzij		trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA. Soort als broedvogel verdwenen bij HDL
Grauwe Klauwier	A338	>,>	20	Ja	Geen	ja		trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA

Habitatrichtlijnsoorten

Habitatrichtlijnsoort	Doelen voor Oppervlakte en kwaliteit leefgebied	Populatie	Instandhoudingsdoelen binnen bereik?	Knelpunt	Veldbezoek 2024 IFG Verandering t.o.v. NDA	Veldbezoek 2024 SBB Verandering t.o.v. NDA	Veldbezoek 2025 Verandering t.o.v. NDA
-----------------------	---	-----------	--------------------------------------	----------	---	---	---

Kamsalamander	>,>	>	Ja	geen		trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA
Drijvende waterweegbree	=,=	=	Afname	Kennislacune, vermoedelijk waterkwaliteit	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA	Niet bij HDL